

razam Yeğen Mehmed Paşa bunu başaramayarak azledilince sadâret mührü 12 Zilhicce 1151'de (23 Mart 1739) Hacı İvaz Paşa'ya gönderildi. Sadâret kaymakamı vezir Ahmed Paşa, 8 Nisan'da Edirne dışında bulunduğu İvaz Paşa'ya sancak-ı şerifi teslim ederken yeni sadrazamın otağında yapılan görüşmelerde barış girişimlerine güvenilmemesi ve Belgrad'ın geri alınmasına çalışılması kararlaştırıldı.

Belgrad'a yürüyen Osmanlı ordusu, Hisarcık Boğazı'nda 22 Temmuz'da yapılan büyük çarpışmada sadrazamın gayretleriyle Avusturya kuvvetlerini bozguna uğrattı. Belgrad önlerine gelindiğinde Hotin'in ve ardından da Yaş'ın düştüğü haberleri alındı. Buna rağmen girişilen kuşatmadan önce donanmanın Tuna sahillerini tutması ve Hekimoğlu Ali Paşa'nın da kuşatmaya katılması ordunun cesaretini arttırdı. Bunun üzerine Fransa büyükelçisi M. de Villeneuve'in aracılığıyla başlatılan barış görüşmelerinde sadrazam Belgrad'ın hâlihazır durumu ile teslimini şart koştu. Sonuçta, kırk güne yaklaşan kuşatmanın barış antlaşmasıyla bitirilmesi kararlaştırıldı. 1 Eylül 1739'da imzalanan ön mukaveleyle Belgrad'ın beş güne kadar tahliyesi ve teslimi, taraflar arasında on gün içinde barış şartlarının düzenlenmesi kabul edildi ve 7 Eylül günü Belgrad tekrar geri alındı. 18 Eylül'de Avusturya ile imzalanan yirmi yedi yıllık ve yirmi üç maddelik antlaşmaya göre Belgrad ve Şebeş Osmanlılar'a iade edilirken cephanelik, kışla, tabya gibi yeni tesisler yıkılacaktı. Tuna ve Sava nehirleri de iki devlet arasında sınır kâbul ediliyordu (BA, HH, nr. 58471, 58472). Barış arayışlarını sürdüren Rusya ile de aynı gün on beş maddelik bir antlaşma imzalandı. Buna göre Hotin ve Yaş geri alınıyor, Azak Kalesi yıkılarak arazisi tarafsız hale getiriliyor, Rus savaş gemilerinin Azak ve Karadeniz'e girme yasağı devam ederken Büyük ve Küçük Kabartay topraklarının bağımsızlığı tanınıyordu (BA, HH, nr. 58455, 58456-A).

Belgrad Seferi'nden başarıyla dönen İvaz Mehmed Paşa I. Mahmud tarafından iltifatla karşılandı. Ancak bir süre sonra İstanbul'da meydana gelen olaylar sadrazamı güç durumda bıraktı. İstanbul'da sadrazam sarayının da etkilendiği yangınlar, şiddetli kış şartları, iâşe darlıkları umumi hoşnutsuzluğa yol açmıştı. 6 Haziran'da sipah pazarında bazı yeniçeri grup-

ları isyan edip esnafı ve halkı tehditle Kazancılar'dan Etmeydanı'na doğru ilerlemişler, ancak kolayca dağıtılmışlardı. Bundan iki hafta sonra alacağını isteyen bir yeniçerinin borçlu yahudi tarafından zorba ilânıyla linç edilmesi olayı, bunu farklı şekilde basit bir hadise olarak padişaha aktaran İvaz Mehmed Paşa'nın görevden alınması ile sonuçlandı (27 Rebül-evvel 1153/22 Haziran 1740). Sadrazamın azlinde son olayı iyice araştırmadan ve aslını öğrenmeden padişaha bildirmesinin, devlet işlerinde gevşek davranıldığı iddialarının ve kızlar ağası Hacı Beşir Ağa'nın aleyhtar tutumunun etkili olduğu belirtilmektedir.

Hacı İvaz Paşa azledildikten sonra Mekte şeyhülharemlîği ve Habeş eyaleti ilâvesiyle Cidde sancağına tayin edildi. Buraya Mısır yoluyla gitmesi uygun görüldüğünden kendisine bir kalyon sağlanıncaya kadar Rodos'ta oturması bildirildi (BA, MD, nr. 147, s. 162, 194). Ancak İvaz Paşa, daha önce Alâiyeli Koca Ebûbekir Ağa'nın kethüdâlığıyla bulunduğu Cidde'nin havasının kendisine yaramadığını bildirip başka bir tarafa naklini istediğinden 31 Temmuz 1740'ta kalesinin muhafazası şartıyla Girit'te Hanya muhafızlığına gönderildi. Burada beş buçuk ay kaldıktan sonra 1741 yılı Ocak ayı başlarında Selânik, Şubat ayı başlarında Bosna valiliğine getirildi (a.y., nr. 147, s. 219, 327, 355). İki yıla yakın Bosna'da bulundu; 1742 yılı Ağustos ayı ortalarında Karlı-ili sancağı ilâvesiyle Eğriboz muhafızlığına tayin edildiysede bu görev başkasına verildiğinden Eylül ayı sonlarında Kandiye muhafızlığına ve 16 Nisan 1743'te yeniden Hanya sancağına nakledildi (a.y., nr. 149, s. 21, 57, 160). Temmuz ayı başlarında da İnebahtı muhafızı oldu (a.y., nr. 150, s. 50); aynı yıl içinde vefat ederek burada defnedildi.

Kaynaklarda cesur, vefalı ve gayretli bir idareci olarak belirtilen Hacı İvaz Paşa genellikle "fâtih-i Belgrad" lakabıyla anılmaktadır. Sağlığında kendisine "evliya ağa" da denmiş, ölümünden birkaç yıl sonra tamiri için açılan kabrinde cesedinin çürümemiş olduğu görüldüğünden bu inanış halk arasında yaygınlaşmıştır. Oğullarından İbrâhim Beyefendi iki defa şeyhülislâmlık, Halil Paşa sadrazamlık yapmış, Ali Bey sipahiler ağası olmuştur. Ermin Beyefendi adlı diğer bir oğlu da hâcegândan olan İvaz Mehmed Paşa'nın nesli "İvaz paşazâdeler" olarak sürmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MD, nr. 142, s. 291; nr. 143, s. 172; nr. 147, s. 162, 194, 207, 219, 327, 355; nr. 149, s. 21, 57, 160; nr. 150, s. 50; BA, *Tahvil Defteri*, nr. 5, mükerrer s. 68; BA, *Atik Vüzerâ Defteri*, nr. 2, s. 40, 43; BA, A.DVN Mühimme, nr. 950, s. 12, 19-20; BA, A.RSK, nr. 1571, s. 9; nr. 1572, s. 95; BA, A.NŞT, nr. 1378, s. 16-17, 82; BA, HH, nr. 58455, 58456-A, 58471, 58472; BA, Ali Emîrî, I. Mahmud, nr. 65, 411, 432, 1141, 1152, 2025, 2061; BA, İbnülemin-Hariciye, nr. 1829; BA, Cevdet-Hariciye, nr. 7184; 1730 *Patrona İhtilâli Hakkında Bir Eser: Abdî Tarihi* (nşr. Faik Reşit Unat), Ankara 1943, s. 49; Râgıb Paşa, *Fethiyye-i Râgıb Paşa*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3655/II, vr. 13^b-25^a; Subhî, *Târih*, tür.yer.; a.mlf., *Târih-i Belgrad: Müzâkerât-ı Sulhiyye Târihçesi*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2100, tür.yer.; Seyyid Mehmed Hâkim, *Târih*, TSMK, Bağdad, nr. 231, II, vr. 344^b-345^b; Mustafa Münîf, *Zaferânâme-i Münîf: Fethi-nâme-i Belgrad*, TSMK, Hazine, nr. 1139, vr. 28^a-36^a; Musaffâ Mustafa, *Sultan I. Mahmud Devri Vekâyi'nâmesi*, TSMK, Revan, nr. 1324, vr. 2^b-3^a, 4^a, 6^a; Şem'dânîzâde, *Mürî't-tevârih* (Aktepe), I, 32, 39, 67-68, 74-84, 87-95, 97-98, 103; Hasib Üsküdarî, *Vefeyât-ı Ekâbir-i İslâmiyye*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 620, vr. 43^b; Ayvansarayî, *Vefeyât-ı Selâtin*, s. 101; Nesih Kirmânî, *Târihçe-i Osmânî*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 1018, vr. 12^b, 82^b; *Hadikatü'l-uûzerâ*, s. 65-68; Mehmed Şem'î, *İlâveli Esmârü't-tevârih maa zeyl*, İstanbul 1295, s. 102; *Manastır Vilâyeti Salnâmesi* (1308), İstanbul 1308, s. 69; Ahmed Refik [Altınay], *Hicrî On İkinci Asırda İstanbul Hayatı: 1100-1200*, İstanbul 1930 → İstanbul 1988, s. 156; K. Mikes, *Türkiye Mektupları: 1717-1758* (trc. Sadettin Karataş), Ankara 1944, II, 146, 151-153, 188; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/2, s. 350-354; a.mlf., "Osmanlı Devleti Zamanında Kullanılmış Olan Bazı Mühürler Hakkında Bir Tetkik", *TTK Belleten*, IV/16 (1940), s. 514-515; T. Abdûlbakioğlu, *İvaz Mehmed Paşa* (mezuniyet tezi, 1963), İÜ Ed.Fak., Tarih Seminer Kitaplığı, nr. 650, tür.yer.; Kemal Beydilli, *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı*, İstanbul 1984, s. 2; A. Z. Hertz, "The Ottoman Conquest of Ada Kale 1738", *Ar.Ott.*, VI (1980), s. 151-210; A. H. de Groot, "Mehmed Paşa, 'İwaq', *EP* (Ing.), VI, 995.

FİKRET SARICAĞLU

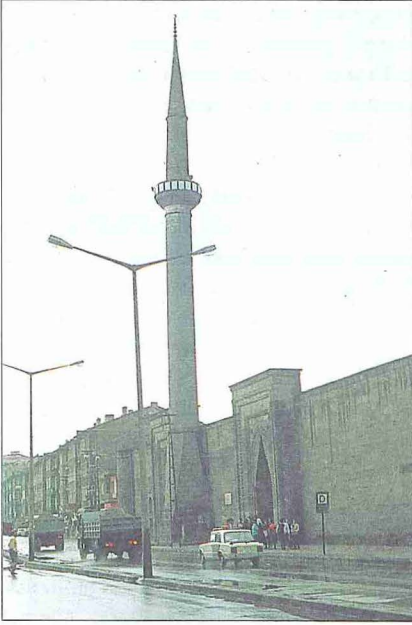
HACI KILIÇ CAMİİ ve MEDRESESİ

Kayseri'de

Sulçuklular dönemine ait külliye.

Mevcut iki kitâbesine göre, II. Keykâvus'un emriyle Selçuklu emirlerinden Ebû'l-Kâsım b. Ali et-Tûsî tarafından 647 (1249-50) yılında yaptırılmıştır. Külliye'nin adının nereden geldiği bilinmemekte, Hacı Kılıç'ın Ebû'l-Kâsım-ı Tûsî'nin lakabı olabileceği düşünülmektedir (Gabriel, I, 52).

Külliye cami ile medreseden oluşmaktadır. Her iki yapı da kesme taştan inşa

Hacı Kılıç Camii ve Medresesi - Kayseri

edilmiş, caminin güney cephe duvar örgüsünde devşirme malzeme de kullanılmıştır; medresenin duvarları geçirdiği onarımlarda tamamen yenilenmiş durumdadır. Yapı kompleksine destek görevi yapmak üzere caminin güneydoğu köşesinde silindir, medresenin kuzeybatı köşesinde kare prizma biçiminde iki kule bulunmaktadır.

Cami mihrap duvarına dik beş nefeye ayrılmış ve nefler, kare kesitli pâyelere oturan sivri kemerli beşik tonozlarla, daha yüksek olan orta nefin mihrap önü bölümü de pendentifli kubbeye örtülmüştür. Kayseri'de Ulucami ile Kölük ve Huand Hatun camilerinde de görülen bu plan şeması, Hacı Kılıç Camii'nde medreseyle kaynaştırılarak yeni bir deneme halinde uygulanmıştır.

Caminin dışa taşkın ve yüksek cümle kapısı kavsarası mukarnaslı bir nişe sahiptir. Taçkapı yüzeyini kuşatan geometrik geçmeler, Kayseri yöresi taş işçiliğine özgü yüzeyel üslûpta işlenmiştir. Camiye ikinci bir giriş batı cephesinden açılmıştır. Fazla derin olmayan sivri kemerli bir niş içindeki basık kemerli bu kapı bezemesizdir. Giriş cephesinde, taçkapının iki yanında birer dikdörtgen pencere yer almakta, ancak sağdakinin önünü sonradan yapılan minarenin kaidesi kapatmaktadır. Diğer pencereyi yıldız geç-

meli bir bordür çevrelemektedir. Bunların yanı sıra mihrap duvarına üç, batı duvarına da iki adet mazgal pencere açılmıştır. Caminin içinde de dışında olduğu gibi özenli bir taş işçiliğiyle karşılanmaktadır. Kavsarası mukarnaslı olan mihrap nişi, geometrik örgülü yıldız geçmelerden meydana gelmiş bir bordürle çevrilidir. Niş kemerinin köşe dolgularındaki kaval silmelerden düğümlü geçme motifi, Konya Alâeddin Camii'nin avlu portalindeki süslemeleri hatırlatmaktadır.

Caminin kuzey cephesinden üç kemerle medresenin avlusuna geçiş sağlanmıştır. Bu kemerlerden ortadaki, yandakilerden daha yüksektir. İki eyvanlı, avlusu revaklı tipte ve tek katlı olarak inşa edilen medrese, cami ile aynı eksen üzerinde yer almadığından kuzey-güney doğrultusunda değildir. Doğudaki giriş eyvanı ile batıdaki ana eyvan iki yapının birleştiği köşededir. Ana eyvanın yanında kışık ders-hane, doğu ve kuzey cephelerde de öğrenci odaları sıralanmaktadır. Bütün mekânlar beşik tonozla örtülü olup bunlardan kışık dershanenin tonozu diğer mekânlardan farklı biçimde avluya paraleldir. Odalarda birer ocak bulunmaktadır.

Medresenin taçkapısı cepheden dışa taşkın ve yüksektir. Kavsarası mukarnaslı portal nişinin cephesi, geometrik geçmeler ve geometrikleşmiş örgülü küfî yazı bordürleriyle bezenmiştir. Giriş eyvanından ve cami içinden birer geçişi olan cami bünyesindeki beşik tonozlu odanın orijinal işlevi bilinmemekte, sonradan 959 (1552) yılında camiye tamir ettiren Hüseyin Bey'in türbesi olarak düzenlendiği görülmektedir. Külliye'nin kurucusu Ebû'l-Kâsım b. Ali et-Tûsî'nin türbesi ise Tokat'tadır. Giriş cephesinin önüne, yakın tarihlerde yapıya bitişik olarak inşa edilen minare kare kaideli ve silindirik gövdelidir. Kölük ve Huand Hatun camilerinde olduğu gibi özgün mina-

renin (ezan köşkü) çatıda iki portal arasında yer aldığı kabul edilebilir. Medresenin giriş eyvanının yanından çatıya çıkışı sağlayan merdiven de bu görüşü desteklemektedir.

Anadolu'da, cami ve medresenin tek yapıda birleştirilmesinin ilk örneğini teşkil eden Dânişmendîler'in Kölük Camii'nden sonra Hacı Kılıç Camii ve Medresesi daha gelişmiş bir örnektir. Fakat cami ile medrese arasında bir bütünlük oluşturma isteği, bu deneme yapısının detaylarında bazı aksaklıklara sebep olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Halil Edhem [Eldem], *Kayseri Şehri* (İstanbul 1334; haz. Kemal Göde), Ankara 1982, s. 111-120; A. Gabriel, *Monuments turcs d'Anatolie*, Paris 1931, I, 52-54, İv. VIII/2-IX; Aptullah Kuran, *Anadolu Medreseleri*, Ankara 1969, I, 75-77; Metin Sözen, *Anadolu Medreseleri -Selçuklu ve Beylikler Devri I- Açık Medreseler*, İstanbul 1970, s. 118-122; Gönül Öney, "Kayseri Hacı Kılıç Camii ve Külliyesi", *TTK Belleten*, XXX/119 (1966), s. 377-387.

ŞEBNEM AKALIN

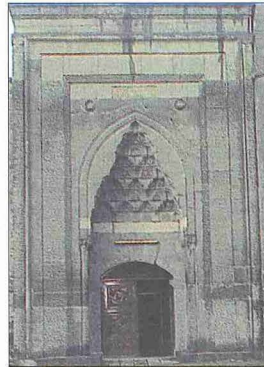
HACI KİRÂMÎ EFENDİ

(1840-1909)

Türk müzikisi bestekârı ve hânende.

İstanbul'da Mevlevîhânekâpı semtinde Rifâiyye'den Kılıççı Mehmed Efendi Der-gâhı'nda doğdu. Asıl adı Beşir olup bu ismi hiç kullanmadığı kaydedilir. Orta öğretimin ardından Bâb-ı Seraskerî'de muhâsebat birinci şube mümeyyizi olarak göreve başladı. Uzun yıllar devam eden bu görevi esnasında ayrıca birçok tekkede, özellikle İmrahor Tekkesi'nde müezzinlik ve zâkirlik yaptı. 1882'de surre emini Âsaf Paşa ve Abdüsselâm (Kovacı Şeyh) Tekkesi şeyhi Yahyâ Efendi ile birlikte hacca gitti. Velihaht Mehmed Reşad Efendi'nin müezzinbaşısı olduğu için II. Abdülhamid zamanında uzun süre etrafıyla irtibatı kesilerek yalnız başına yaşamak mecburiyetinde bırakıldığı söylenir. II. Meşrutiyet'in ilânından sonra Koska'da Dârülmûsiki-i Osmânî'nin kurucuları arasında yer aldı ve öğretim kadrosuna girdi. Mehmed Reşad tahta çıkınca kendisiyle olan yakınlığı sebebiyle hünkâr müezzini olmayı bekledi. Ancak bu görev başkasına verince bazı ailevi meselelerin de yol açtığı ruhî buhran sonucu kendini asarak hayatına son verdi. Mevlevîhânekâpı'daki Bağdatlı Tekkesi'nin hazîresine defnedildi.

Devrinin tavrı sahibi hânende ve tanbûrîlerinden olan Kirâmî Efendi müzikdeki derin vukufu ile tanınmış, bestelediği

Hacı Kılıç
Camii'nin
taç kapısı